

УДК 355.426

М. М. Орлов

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ ДЕРЖАВИ І ФОРМА ЙОГО ДІЙ В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ

Проведено глибокий аналіз сучасної соціально-політичної обстановки у державі щодо можливостей полярних сил і визначення їх показників. Розглянуто методику визначення чисельності активного населення регіону держави і форму його дій в умовах загострення соціально-політичної обстановки.

Ключові слова: *заворушення, збуджена маса населення, система управління, модель, система взаємодії.*

Постановка проблеми. Історія розвитку людства свідчить про те, що за будь-якої форми правління (монархія, диктатура чи демократія) завжди були і залишаються не вирішеними питання, які за певних обставин можуть спричинити загострення протиріч між владою і народом. Як з однієї, так із іншої сторони визначатимуться лідери, склад протидіючої і стримуючої сил та форми дій сторін. Важливість якісної і кількісної оцінки цих трьох складників є визначальним для прийняття рішення щодо розміщення сил охорони правопорядку держави, їх оснащення, напрямків підготовки й організації управління, а також організації взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку.

Сили охорони правопорядку – це поєднання органів, військ, сил, на які покладено завдання щодо виконання правоохоронних функцій як у мирний час [в умовах звичайної, ускладненої, кризової або критичної оперативних обстановок, надзвичайних ситуацій (обставин) та надзвичайного стану)], так і у воєнний. Сили охорони правопорядку (СОПр) виконують покладені на них завдання у загальній системі держави окремо або разом з іншими силовими структурами, що важливо враховувати у разі створення системи управління ними та системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку.

Для визначення необхідного складу регіональних СОПр у випадку планування їх залучення до виконання завдань з припинення заворушень, а надалі й тактики їх дій, слід вирішити такі питання: 1) хто є лідером організації планування і здійснення заворушення у населених пунктах регіону

держави; 2) яку створено систему управління організованим натовпом і яку систему взаємодії між окремими складниками загальної маси громадян, що їх планують вивести на майдани і вулиці населених пунктів; 3) яка чисельність громадян може бути виведена на ці майдани і вулиці; 4) яка прогнозована кількість активних учасників заворушень?

Від отриманих результатів залежать не лише необхідна кількість регіональних СОПр, а й тактика їх дій та необхідна система управління ними.

Аналіз останніх досліджень публікацій. У працях [1, 2] подано теоретичні підходи до визначення рівня стану оперативної обстановки (ОО) взагалі і в окремому регіоні держави. У праці [3] розглянуто підходи до визначення характеристик регіону держави. Разом з цим поза увагою залишається проблема визначення чисельності громадян, які можуть бути виведені на майдани і вулиці, та прогнозована кількість активних учасників заворушень і тривалість цих заворушень.

Мета статті – розроблення методики визначення чисельності громадян, які можуть бути виведені на майдани і вулиці за умов загострення соціально-політичної обстановки у певному регіоні держави, а також прогнозування кількості найбільш активних учасників та тривалості заворушень.

Призначення методики. Запропонована методика дозволяє визначити хід розвитку подій щодо формування активної маси населення (збудженої маси населення – ЗМН) у певному регіоні держави та план їх дій, оцінити кількісний і якісний склад ЗМН за регіонами держави та визначити можливі тактичні прийоми дій.

Структурну схему алгоритму наведено на рис. 1. Вихідні дані (блок 1): а) результати аналізу соціально-політичної обстановки (СПО); б) стан оперативної обстановки у регіоні держави.

Способи дій ЗМН: а) мирні ходи і демонстрації; б) блокування автомобільних і залізничних шляхів; в) блокування державних установ; г) захоплення важливих державних об'єктів; д) захоплення важливих об'єктів

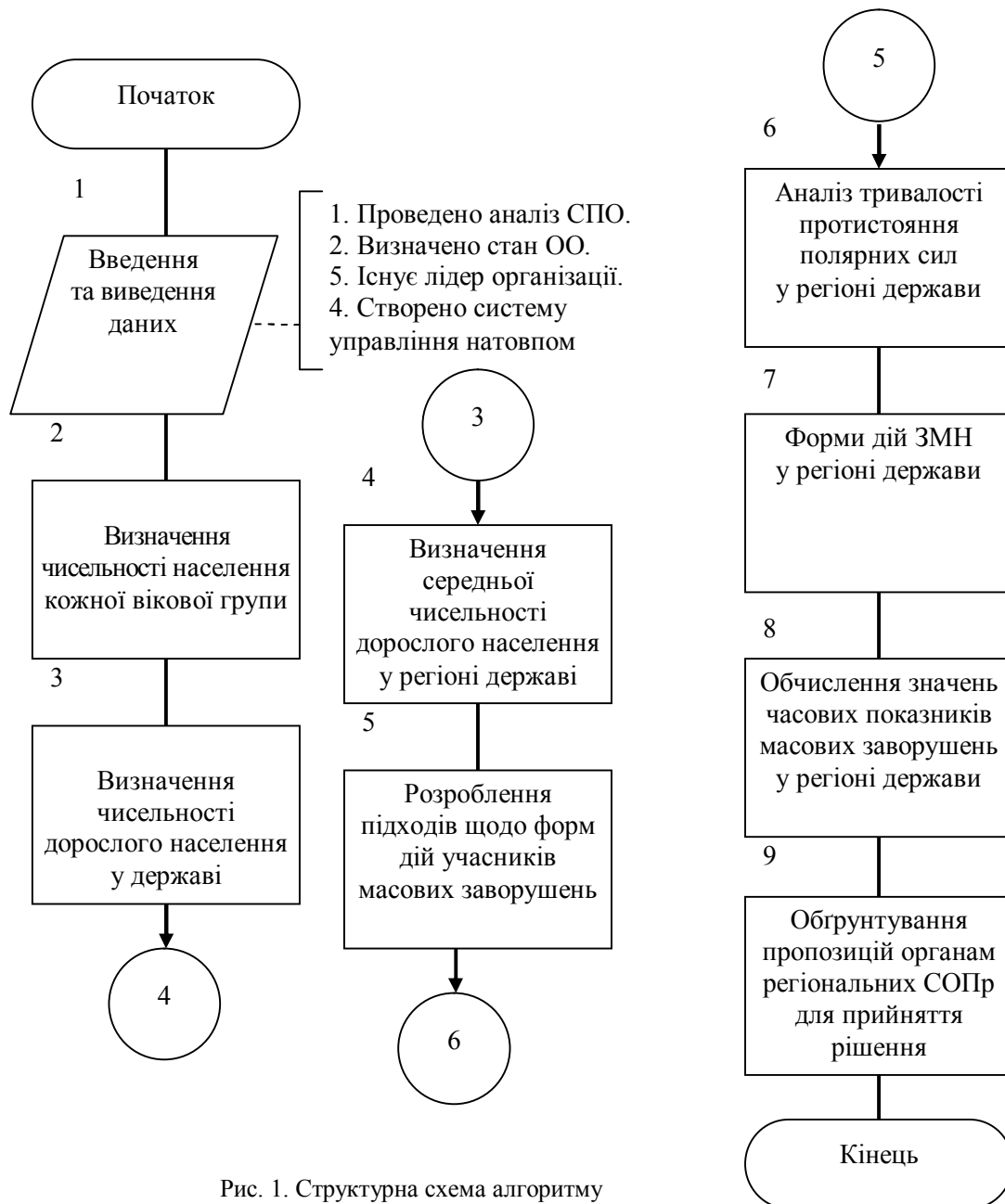


Рис. 1. Структурна схема алгоритму

Збуджена маса населення – це активна частина населення, яка у той чи інший спосіб намагається вирішити соціально-політичні проблеми, що назріли у державі і суспільстві. *Форма дій ЗМН* – це організований вихід на майдани і вулиці, проведення санкціонованих і несанкціонованих масових заходів з метою привернути увагу на існуючі проблеми у державі і суспільстві.

життєзабезпечення; е) організація заворушень (масових заворушень).

Як *припущення* у методиці прийнято, що лідера ЗМН визначено, і систему управління створено. Соціально-політичний склад населення, передумови, за якими його слід розглядати як окремі групи, та стисла характеристика цих груп подані на рис. 2.

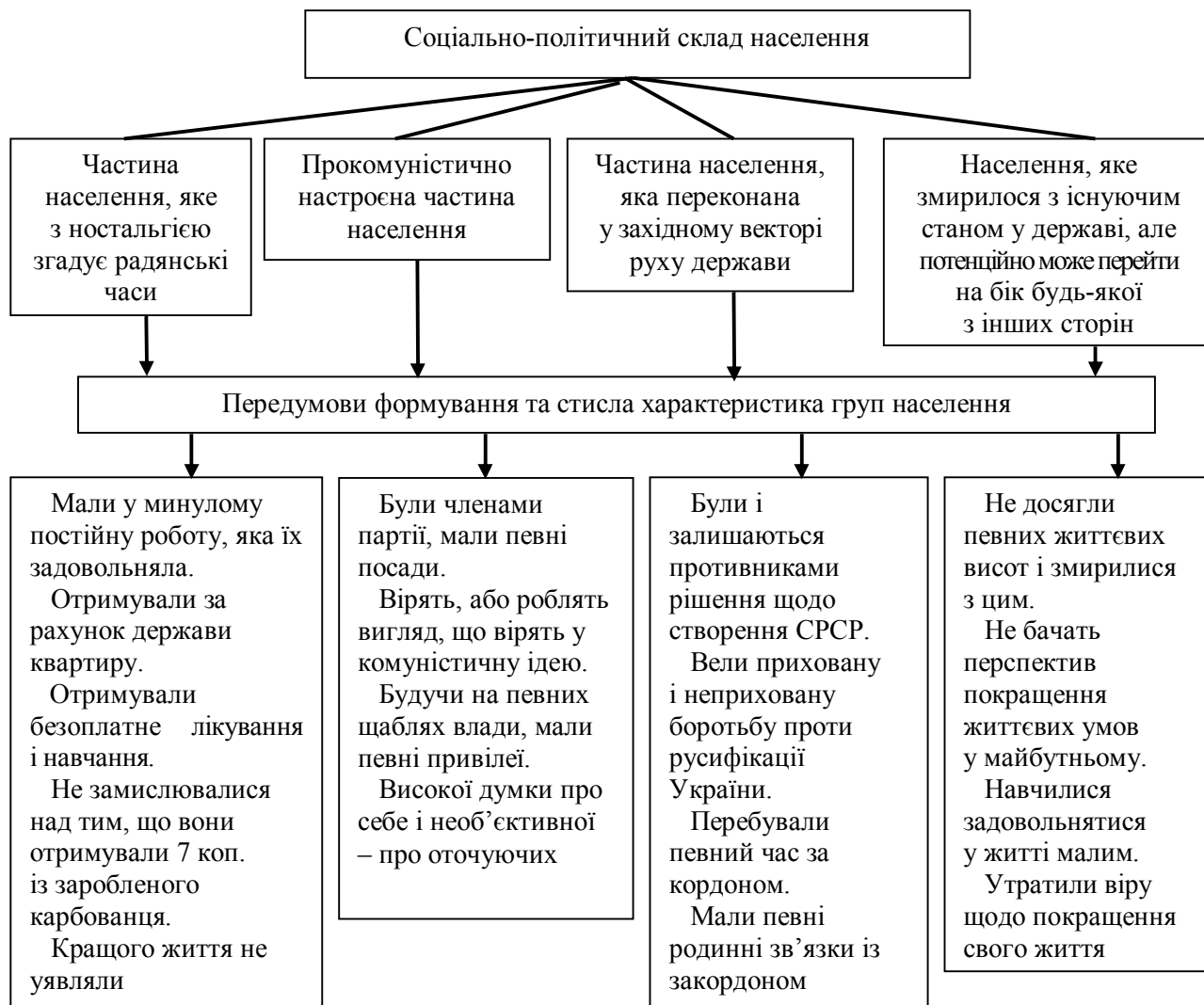


Рис. 2. Соціально-політичний склад та характеристика населення України (варіант)

Причини поведінки людей, а у підсумку й формування їх в окремі групи пов'язані із ступенем задоволення соціальних, побутових, духовних та інших важливих аспектів власного життя, підґрунтям яких є, насамперед, економічні умови держави. Навіть публічне віднесення людей до тієї чи іншої партії, блоку чи руху в кінцевому підсумку визначається їх життєвим рівнем. Рівень свідомості людей визначається не стільки ідеєю, скільки соціально-економічним станом їх життя. Зрештою людьми керує ідея прагнення жити краще, заможніше, незалежно. У повсякденному житті люди постійно ведуть моніторинг власного стану у суспільстві порівняно з іншими і, в першу чергу, відомими політичними, бізнесовими, науковими та іншими особами. Ступінь різниці стану життя між ними і є тим лакмусовим папірцем, який

проявляє незадоволення людей. Перехід кольору лакмусового папірця від рожевого до яскраво червоного і є сигналом зростаючої незадоволеності населення держави, яка за певних обставин може перерости у соціально-політичну кризу.

Групи населення формувались історично, й історично формувались ті сили, які мають на них певний вплив. У кожній із груп – люди різного віку (див. рис. 2). В усіх групах є особи старшого і похилого віку (50–80 років). У першій групі спостерігається обмежена кількість молодих людей (до 25–30 років). Виходячи з цього, на зазначену групу найімовірніше чинять вплив сили тих партій, блоків та рухів, які проголошують об'єднання неможливого – колишніх союзних республік у СНД. Неможливість цього підтверджена невдалими спробами протягом 20 років. Цю

групу людей продовжують ошукувати політики, яким лишилося недовго бути у пошані своїх прихильників. В ускладненій оперативній обстановці може відбутися “підштовхування” людей першої групи до виступів і протестів політичними силами, які втрачають владу і важелі впливу на ситуацію у державі.

У другій групі зосереджене переважно населення старшого віку (у межах 50–55 років) – це колишня партійна номенклатура, яка у період утворення незалежної України стала заможною елітою, і ті, яких вони залучили до своїх кіл. Верхівці цієї групи вдалося залишитися при владі як на місцях, так і у центрі. Вони намагаються залучити до своїх лав і молодь (15–20 років), яка потребує фінансової підтримки на навчання та розваги. Кількісно ця група людей не здатна створити певну кризову ситуацію, тому вони намагаються і будуть це робити у майбутньому шляхом пошуку союзників. Принаймні на сьогоднішній день лідери партійної номенклатури можуть підбурити своїх прихильників до масових виступів аж до непокори і вимог повалення існуючої влади.

До третьої групи належать усі верстви населення як за станом, так і за віком. Це люди, які дуже опікуються своїм майбутнім та майбутнім своїх дітей. Вони бажають жити за зразком цивілізованого західного світу. Прагнуть, щоб їх діти отримали гідну освіту в Україні або за кордоном, щоб їх матеріальний рівень життя неухильно наближався до європейського. Таких людей у країні стає дедалі більше. До них необхідно віднести не тільки тих, хто постійно проживає в Україні, а й тих, хто тимчасово її залишив (емігранти та заробітчани). На тих та інших кожна з партій, рухів, блоків має певний вплив. Одні – західної орієнтації – зазнають позитивного впливу, а інші – антизахідної орієнтації – негативного. Дії цих партій, рухів і блоків роблять свою справу щодо об’єднання та монополітизації всіх верств населення цієї групи. За певних обставин вони можуть виступити тією домінуючою силою, яка поведе за собою людей інших груп і особливо тих, які належать до четвертої групи.

До цієї групи можна віднести людей, які з різних причин втратили надію на покращення свого життя. Це літні люди пенсійного віку,

які за станом здоров’я вже не здатні працювати; молодь, яка за різних причин не може влаштуватися на роботу; люди з потенційними шкідливими звичками тощо. Це велика група людей, серед яких чимало достатньо молодих. Так, тільки чисельність безробітних в Україні перевищує 2 млн осіб і лише менше 1 млн серед них зареєстровано як офіційно безробітні. Люди цієї групи можуть піти за тими партією, блоком чи рухом, що не словами, а справами покажуть шлях до кращого життя, можуть стати додатковою силою у разі виникнення соціально-політичних передумов до кризи у державі.

Отже, визначені групи населення за певних обставин можуть стати основною або допоміжною силою соціально-політичної кризи у державі або її регіонах. Потенціал цієї сили можна визначити шляхом *прогнозу активної чисельності населення*, яка пов’язана: а) з переліком першочергових проблем (завдань, задач), що вирішують люди, які населяють Україну або тимчасово її залишили; б) з можливістю впливу з боку агітаторів партій, рухів, блоків на людей, які прагнуть вирішити свої проблеми (завдання, задачі) і взяти активну публічну участь у маніфестаціях, мітингах тощо.

Зазначене вище структурно подано на рис. 3. При цьому не враховано населення, молодше за 15 років, яке у перспективі, при створенні відповідних молодіжних організацій, може бути залучене до загальнодержавних процесів більш ширше.

Загальний зовнішній вплив на проблеми, якими переймається населення країни, є відсоток того впливу, який вчиняють партії, рухи, блоки з метою підбурення населення. Слід зазначити, що населення від 21 до 45 років є найбільш активним у суспільно-політичному житті держави. Це можуть бути активні бійці у разі виникнення соціально-політичного напруження у державі або його регіонах. Населення від 46 до 60 років – люди, які уже досягли того, що могли досягти у житті. Це переважно особи, які вже прагнуть до певного керівництва масами. Населення віком від 61 до 70 років – це люди, які вийшли на заслужений відпочинок, або ті, які можуть тільки керувати або давати поради щодо керування масами.

Вік	Проблема, завдання, задача, які вирішують громадяни України	Зовнішній вплив, %	Мотивація очолити протестантів або стати до їх лав
61–70 років	Турбота за власне здоров'я	10	Прагнення стати публічним політиком у суспільстві
	Турбота за власних дітей та онуків	10	
	Обурення дійсністю	80	
46–60 років	Утримання на "плаву" на тому соціально-економічному рівні, що досягнуто, а за певних обставин – покращення свого становища	40	Прагнення очолити партію, рух, блок За перспективу у кар'єрі
	Турбота за власне здоров'я	20	
	Турбота за власних дітей та онуків	20	
	Обурення дійсністю	20	
36–45 років	Турбота за власних дітей та онуків	20	За певне фінансове винагородження За перспективу у кар'єрі
	Прагнення досягти певних вершин у кар'єрі, бізнесі, політиці тощо	50	
	Стати лідером й очолити партію, рух, коаліцію	20	
	Обурення дійсністю	10	
21–35 років	Визначитися з роботою, бізнесом	40	За певне фінансове винагородження За перспективу у кар'єрі
	Придбати гідне житло, маєток, дачу, автомашину	25	
	Кар'єра і прагнення жити гідно	25	
	Обурення несправедливістю, яка панує у суспільстві	10	
15–20 років	Здобуття освіти, спеціальності	70	За певне фінансове винагородження За покликом душі
	Якомога швидше розбагатіти, придбати автомашину, почати мандрувати світом	15	
	Зустріти у житті надійного товариша (товаришку)	10	
	Обурення несправедливістю, яка панує у суспільстві	5	

Рис. 3. Першочергові проблеми, які вирішує населення України

Якщо припустити, що активна чисельність перевищить одну п'яту дорослого населення, то можна вважати, що вона буде диктувати свою волю всьому населенню країни і піде на вжиття крайніх заходів, пов'язаних з поваленням існуючої влади. Іншими словами, можуть бути створені умови до виникнення соціально-політичної кризи у державі або у її регіонах.

Важливим є розгляд підходів до розподілу активної частини населення за регіонами держави $N_{акт.рег}$. Якщо Україну розглядати у складі п'яти регіонів держави [3] і припустити, що чисельність їх дорослого населення (люди віком від 15 до 70 років) приблизно однакова, то можна діяти за такою схемою.

1. Обчислити кількість населення кожної

вікової групи $N_{нвг}$ за формулою (див. блок 2 на рис. 1)

$$N_{нвг} = \frac{N_{нд}}{N_{г.дн}} \cdot n_r,$$

де $N_{нд}$ – чисельність населення держави;

$N_{г.дн}$ – вік дорослого населення;

n_r – вік населення певної групи.

Зважаючи на те, що чисельність населення держави $N_{нд} \approx 38$ млн осіб (не враховано тимчасово або постійно працюючих за кордоном), і користуючись даними, наведеними на рис. 3, визначаємо кількість населення кожної вікової групи $N_{нвг}$ (див. блок 2 на рис. 1). Результати обчислення наведені на рис. 4.

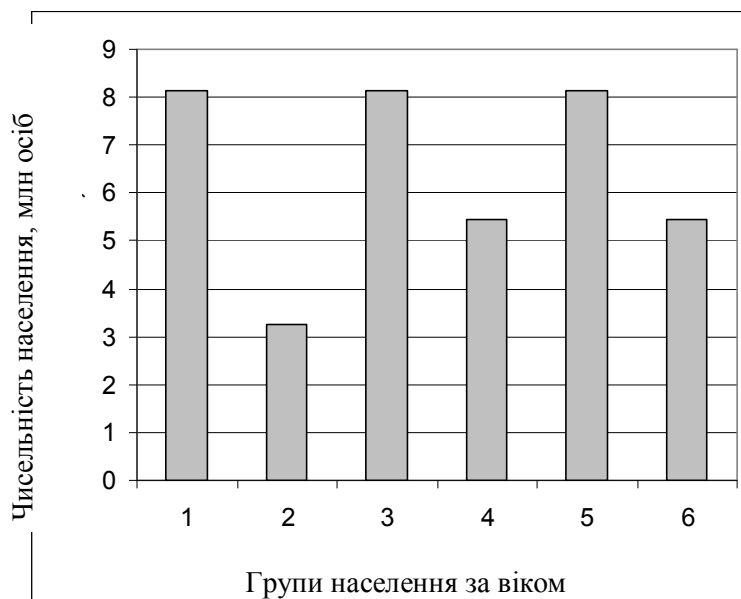


Рис. 4. Кількість населення вікової групи $N_{\text{вг}}$:

1 – діти віком до 15 років; 2 – люди віком від 15 до 20 років; 3 – люди віком від 21 до 35 років; 4 – люди віком від 36 до 45 років; 5 – люди віком від 46 до 60 років; 6 – люди віком від 61 до 70 років

2. Визначити сумарну чисельність дорослого населення України за результатами, наведеними на рис. 4 (див. блок 3 на рис. 1). Їх чисельність становить $N_{\text{дн}} = 30,408$ млн осіб.

3. Розрахувати середню чисельність населення за регіонами держави за формулою

$$N_{\text{дн. рег}} = \frac{N_{\text{дн}}}{n_{\text{рег. держ}}},$$

де $n_{\text{рег. держ}}$ – кількість регіонів у державі.

Виходячи з міркувань, викладених у праці [3], і загальної чисельності дорослого населення в Україні, значення показника дорослого населення може бути $N_{\text{дн. рег}} = 6,081$ млн осіб (див. блок 4 на рис. 1).

Це громадяни, які можуть бути активними учасниками соціально-політичних виступів.

Отже, якщо врахувати наведені раніше припущення (у разі, коли активна чисельність перевищить одну п'яту дорослого населення), то можна дійти висновку, що середня кількість населення в окремому регіоні держави буде достатньою для організації масових соціально-політичних заходів, які потребують активного втручання регіональних СОПр і введення до дії розгорнутої системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку. У будь-якому випадку необхідно, щоб таку масу населення очолив

лідер і виникли причини, які можуть спонукати людей до таких дій.

Підсумовуючи зазначене вище, слід звернути увагу на таке: *по-перше*, в окремому регіоні держави може сформуватися достатньо потужна людська маса (одна п'ята дорослого населення держави), яка не захоче жити, як раніше; *по-друге*, у державі не буде не вистачати лідера нації, і такою людиною найближчим часом може стати, наприклад, магнат-політик. З урахуванням особливостей етнонаціонального складу населення держави в Україні можуть з'явитися два або три магнати-лідери, які прагнуть об'єднати Україну, а у разі неможливості цього – відокремити в автономію. До цих складних процесів обов'язково буде залучене населення держави, і соціально-політична криза неминуча. За ким підуть люди – це складне питання, а у будь-якому разі вибір одного лідера нації серед кількох може супроводжуватися зіткненням людей і влади, що може за певних умов перерости у соціально-політичне протистояння.

Обґрунтувати підходи до прогнозування можливих способів дій учасників масових заворушень можливо таким чином (див. блок 5 на рис. 1). Початок дій у регіонах держави може бути одночасним або за різним часом. У другому випадку процес відбуватиметься за наростаючим сценарієм як за кількістю учасників, так і за часом (див. рис. 5).

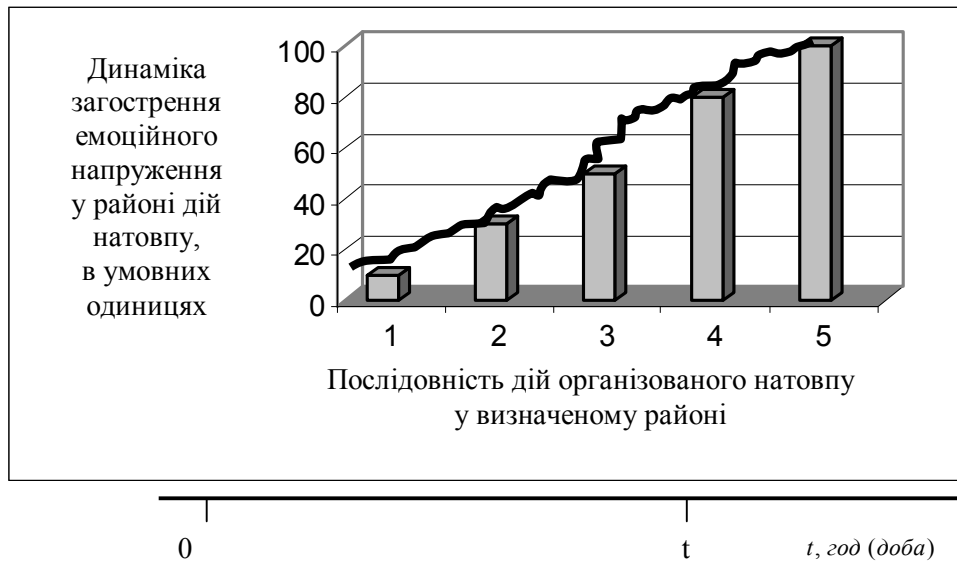


Рис. 5. Послідовність дій організованого натовпу у визначеному районі (варіант):
 1 – виведення людей на вулиці; 2 – розгортання у порядки до дій; 3 – проведення мітингу;
 4 – сутички із силами охорони правопорядку; 5 – влаштування погромів, безладь

Кількість людей та одиниць техніки натовпу у районі дій залежить від цілей, які поставили організатори таких дій, ресурсних (людських, матеріальних та фінансових) можливостей, рівня впливу на заплановані процеси організаціями та державами із-за кордону.

Аналізуючи тривалість дій, спираючись на досвід останніх років в Україні, у Франції та інших державах Європи і Північної Африки, можна дійти висновку, що вони будуть від одиниць годин до десятків днів, а в окремих випадках – і одиниць місяців (див. блок 6 на рис. 1). Склад озброєння учасників натовпу може бути: а) мирним – транспаранти, прапори, портрети, карикатурні фрагменти тощо; б) спеціально орієнтованим – металеві палиці, заточки, саморобні щити, балони із спеціальними газами, звукові і світлові пристрої тощо; в) військовим – саморобні вибухові пристрої, самопали, мисливські гвинтівки, піротехнічні пристрої тощо.

Можливості технічного оснащення (засоби зв'язку, транспорту тощо) залежатимуть від цілей і ресурсних можливостей організаторів дій. Європейський та африканський досвід останніх років переконує, що організований натовп стає дедалі більш масовим, організаційно і технічно озброєним. У ці заходи вкладають великі фінансові ресурси національні партії та течії і зацікавлені спонсори із-за кордону. Цілі, які ставить акція організованого натовпу, можуть бути

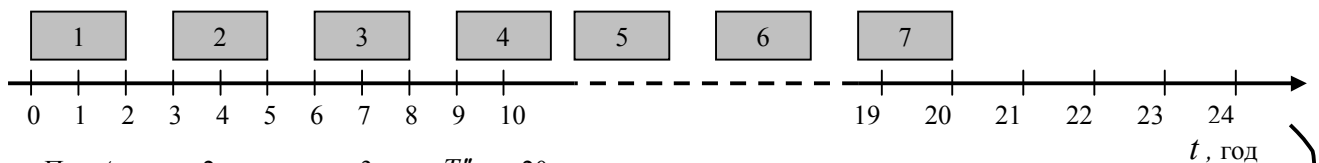
політичні, соціальні й економічні. Ці цілі можуть впливати на масштаби учасників, на кількість охоплених районів, тривалість дій тощо.

У разі скоординованих дій у масштабі держави можуть розглядатися *три сценарії подій*, які й визначають способи дій активної маси населення (див. блок 7 на рис. 1). Так, у кількох регіонах держави за *принципом одночасності* розпочинаються організовані дії натовпу з політичними, соціальними або економічними вимогами (*сценарій А*). У кожному із цих регіонів дії можуть розгортатися за *принципом сходенок* (*сценарій Б*), а у деяких регіонах – за *принципом монотонних хвиль*, що набігають з певною частотою (*сценарій В*).

Звідси можна визначити час подій $T_{oi\ddot{u}}$ у межах держави за виразом (див. блок 8 на рис. 1): $T'_{oi\ddot{u}} = t_{oi\ddot{u}}$ – принцип одночасності, $T''_{oi\ddot{u}} = t_{oi\ddot{u}} + k(n-1)$ – принцип сходенок, $T'''_{oi\ddot{u}} = nt_{oi\ddot{u}} + (n-1)m$ – принцип монотонних хвиль, де $t_{oi\ddot{u}}$ – час дій організованого натовпу у визначеному районі; k – висота сходенки у часі (величина зсуву за часом двох і більше дій); n – кількість районів, охоплених діями організованого натовпу; m – тривалість часу між діями організованого натовпу у різних регіонах держави.

Якщо взяти як приклад регіон держави з кількістю населених пунктів $N_{нас. пункт} = 7$, де можуть відбуватися одночасно або за вибраним напрямом дій організовані масові заходи громадян, то отримуємо результат загального часу масових заворушень у регіоні як суму часу масових заворушень в окремому населеному пункті $T_{мз. нп}$:

$$T_{мз. рег} = \sum_{i=1}^n T_{мз. нп}$$



При $t_{i. дії} = 2$ год та $\kappa = 3$ год $T''_{дії} = 20$ год
(κ – тривалість часу між подіями у сусідніх населених пунктах).

У такому ж режимі й у наступні дні

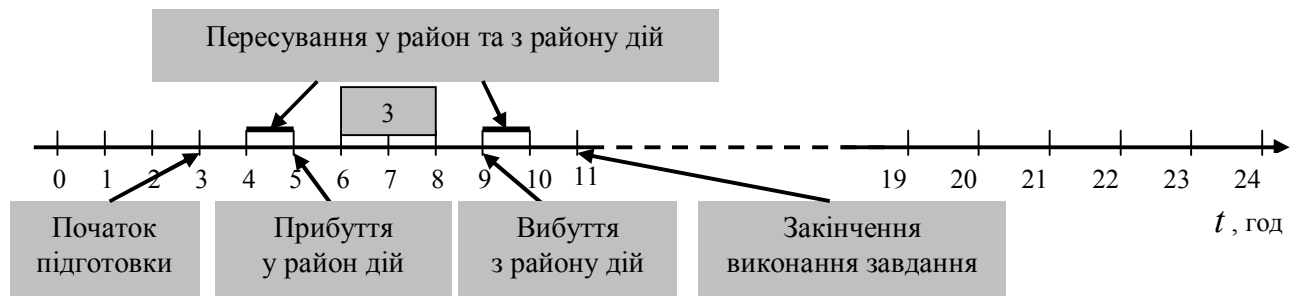
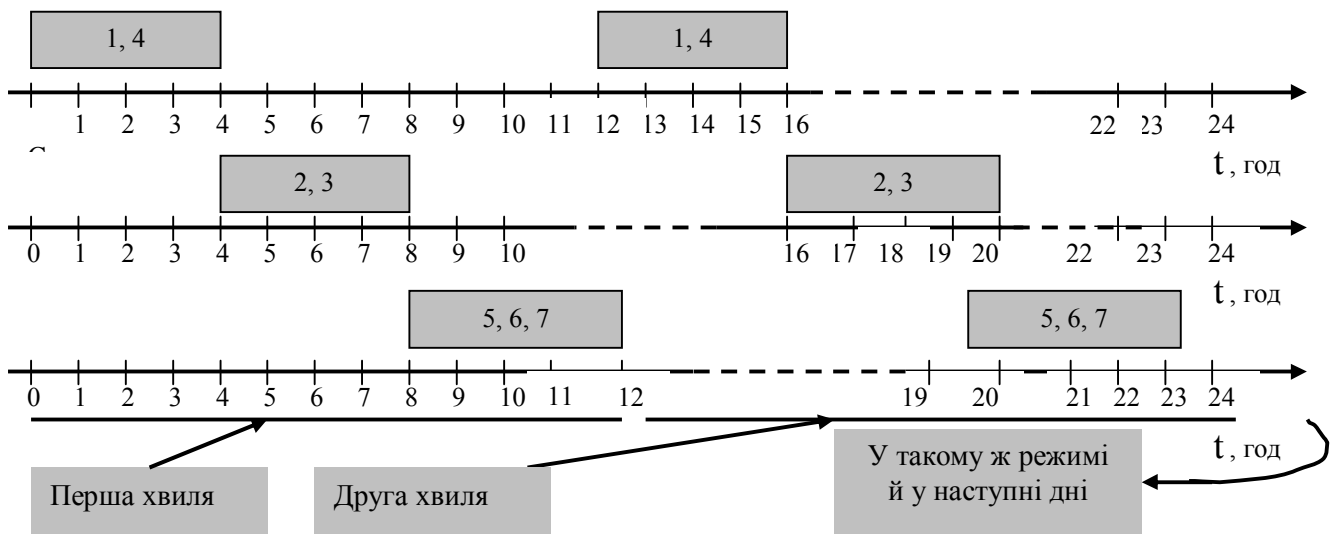


Рис. 6. Порядок обчислення часу подій масових заворушень за принципом сходинок

2. За принципом монотонних хвиль (рис. 7).



При $n = 3$ та $t_{i. дії} = 4$ год тривалість однієї хвилі $T'''_{дії} = 12$ год

Рис. 7. Порядок обчислення часу подій масових заворушень за принципом монотонних хвиль

Навіть у разі тривалості часу дій організованого натовпу у визначеному районі у межах 1...5 год загальний час дій у регіоні держави або у державі взагалі може бути у межах 15...28 год. Це дає підставу стверджувати про необхідність: *по-перше*, розробити механізм формування доцільного складу сил охорони правопорядку у регіоні держави; *по-друге*, обґрунтувати доцільну структуру регіональної системи управління сил охорони правопорядку; *по-третє*, створити систему взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку.

Викладені вище підходи до оцінювання організованого натовпу можуть бути використані для інших видів противника (протилежної сторони) з урахуванням певних особливостей.

Останнім блоком методики (див. блок 9 на рис. 1) є обґрунтування пропозицій органом для прийняття рішення щодо залучення регіональних СОПр і розгортання необхідної системи управління цими силами та системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку.

Висновки

Таким чином, у державі є передумови появи лідера незадоволеної активної маси населення. Сторона активної маси населення (збуджена маса населення), що протестує, може діяти як в одному, так і кількох районах (місцевостях) держави. Масштаби дій можуть охоплювати від району міста (селища) до кількох регіонів (адміністративно-

територіальних одиниць) держави. Звідси виникають проблеми, які, на думку автора, мають бути предметом подальшого наукового дослідження: 1) розроблення підходів до прогнозування можливих масових заворушень у регіоні держави з урахуванням особливостей регіонів; 2) розроблення методичного апарату щодо оптимального розподілу наявних регіональних СОПр і створення такої регіональної системи управління, яка була б здатною ефективно забезпечити управління ними у будь-якій оперативній обстановці незалежно від регіону держави; 3) розроблення методу формування системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку з урахуванням складності процесів взаємодії.

Список використаних джерел

1. Шмаков, О. М. Критерії складності оперативної обстановки у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки [Текст] / О. М. Шмаков // Честь і закон. – 2006. – № 2. – С. 9–15.

2. Бабак, С. А. Використання методу аналізу ієрархій для визначення змісту завдань угрупованням, з'єднанням і частинам внутрішніх військ у ході їх службово-бойового застосування [Текст] / С. А. Бабак, В. М. Бацамут // Честь і закон. – 2006. – № 2. – С. 38–41.

3. Орлов, М. М. Методичні підходи щодо визначення характеристик регіону держави [Текст] / М. М. Орлов // Системи озброєння і військова техніка. – 2005. – Вип. 1 (1). – С. 72–78.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2012 р.